Pavol Štekauer: *Meaning Predictability in Word Formation: Novel, Context-Free Naming Units*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2005. 288 str.

Delo slovaškega anglista Pavola Štekauerja z Univerze v Prešovu prinaša nov, svež pogled na napovedljivost pomena še neznanih novotvorjenk, ki se pojavljajo brez sobesedila. Nove besede v jeziku nastajajo vedno, ko se pojavi potreba po poimenovanju nečesa novega, tvorimo pa jih, ko imamo v mislih en sam specifičen pomen, ki naj bi ga tvorjenka ubesedila. Avtor svoje delo namenja naslovniku (poslušalcu ali bralcu), ki se s tako tvorjenko sreča prvič in jo skuša interpretirati, ne da bi mu bilo v pomoč sobesedilo. Posveča se torej vprašanju, katera od navadno številnih možnih interpretacij pomena neke novotvorjenke (ki je bila seveda tvorjena, da bi ubesedila en sam pomen) je najprimernejša za interpretacijo pomena te nove besede z vidika sprejemnika (bralca oziroma poslušalca). Tako je nastala obsežna razprava, ki opisuje splet zapletenih dejavnikov, ki uravnavajo prepoznavanje oz. napovedljivost pomena novotvorjenk, in združuje spoznanja besedotvorja, leksikalnega pomenoslovja, psiholingvistike, kognitivnega jezikoslovja ter pragmatike.

Delo je razdeljeno na pet poglavij; v prvem poglavju je podan pregled relevantne sekundarne literature, iz katere je avtor črpal pomembna spoznanja za razvoj svojega lastnega modela (letemu je posvečeno drugo poglavje). V grobem obstoječo literaturo, ki obravnava pomensko napovedljivost poimenovanj, razdeli na dve veliki skupini: morfološke obravnave (Lees, Levi, Van Lint, Zimmer, Downing, Allen) in osnovne psiholingvistične modele. Slednje obdela v petih sklopih: dopolnitveni modeli (Cohen, Murphy, Hampton, Smith, Osherson, Rips), odnosni modeli (Gagné, Shoben, Coolen, van Jaarsveld, Schreuder), analogni modeli (Derwing, Skousen, Ryder), kombinirani idr. modeli (Finin, Meyer, Wisniewski, Libben) ter nezloženski interpretacijski modeli (Clark in Clark, Beard, Kiparsky, Dokulil). Razprave nekaterih od naštetih avtorjev seveda prehajajo iz enega sklopa v drugega in Štekauerjeve razdelitve ne gre jemati preveč togo. Avtor zelo natančno opredeli, na čem je zasnoval svoj model ter kaj je od določenih piscev prevzel in kaj zavrgel. Nekateri odlomki prvega poglavja so pisani zelo zgoščeno in zato težje razumljivi za bralca, ki z določenimi interpretacijskimi modeli ni seznanjen že od prej.

V drugem poglavju avtor na kratko predstavi svoj onomaziološki besedotvorni model (sicer opisan v Pavol Štekauer, 1998: *An Onomasiological Theory of English Word Formation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins), ki služi kot osnova za teorijo pomenske napovedljivosti novotvorjenk. Avtor večini uveljavljenih tvorbnih pristopov k besedotvorju očita preveč formalizma, zaradi katerega je ostal zanemarjen pomenski vidik besedotvorja, ter omejenost na izključno jezikoslovna vprašanja, zaradi česar zunaj obravnave ostaneta zunajjezikovna stvarnost ter jezikovna skupnost, ki sta nujni pri procesu ustvarjanja novih besed. Štekauerjeva onomaziološka teorija skuša zajeti vse produktivne besedotvorne procese in poudarja trojni odnos, ki obstaja med zunajjezikovno stvarnostjo (predmetom, ki ga poimenujemo), jezikovno skupnostjo (tvorcem besed) in besedotvorjem. Poimenovanje novih enot je povezano s človeškim znanjem, človekovimi kognitivnimi sposobnostmi, izkušnjami, odkritji novih stvari in lastnosti, človeško domišljijo itd. Tako na proces poimenovanja vpliva cel splet objektivnih odnosov, ki nadgrajujejo oziroma obvladujejo strukturne odnose v besedišču. Štekauerjev onomaziološki besedotvorni model tako obsega sedem ravnin (zunajjezikovno stvarnost, jezikovno skupnost, konceptualno raven, pomensko raven, onomaziološko raven, onomatološko raven in fonološko raven), z vidika končne oblike novotvorjenke pa loči pet onomazioloških tipov. Zlasti pomembno pri tem je, kateri deli onomazioloških zgradbe so jezikovno izraženi na onomatološki ravni, saj je to glavni kriterij za uvrstitev tvorjenke v posamezen onomaziološki tip.

Tretje poglavje je posvečeno teoriji napovedljivosti. Za razliko od drugih jezikoslovcev, ki jih Štekauer omenja v prvem poglavju in ki so se pri svojem delu v glavnem omejili na en sam besedotvorni proces in eno samo vrsto tvorjenk (večinoma na zloženke), avtor meni, da je možna

ena teorija napovedljivosti, ki bi veljala za vse vrste tvorjenk. Pri njegovi razdelitvi na pet onomazioloških tipov se namreč zabriše razlika med tradicionalnimi besedotvornimi procesi (predvsem zlaganjem in afiksacijo) in zlasti pri prvih štirih onomazioloških tipih je pomenska napovedljivost tvorjenk osnovana na enakih načelih. Problematičen je vsekakor peti onomaziološki tip, kamor spadajo konvertirane tvorjenke in kjer prave onomaziološke zgradbe ni. Avtor v tem osrednjem poglavju najprej komentira prednosti obravnave pomena novotvorjenk brez sobesedila, saj naj bi le tako prišli do »čistega« pomena besede, ki je rezultat poimenovanja. Proces napovedljivosti brez sobesedila po Štekauerju spada v *langue* (sobesedilni del pa je *parole*) in zahteva drugačne raziskovalne metode. Najbolj verjetna interpretacija tvorjenke brez sobesedila je nekakšna posplošitev, idealizirana podoba tistega, kar lahko pričakujemo kot pomen tvorjenke, na katero naletimo prvikrat brez sobesedila. Zelo zanimiva je tudi Štekauerjeva trditev, da dejavnik tujosti pri napovedljivosti pomena ne igra posebne vloge, da naj bi torej domači in tuji govorci neko novo besedo v določenem jeziku (v tem primeru v angleščini) interpretirali podobno ali celo enako. Sledi podrobna klasifikacija semov oz. pomenskih sestavin, ki vplivajo na interpretacijo pomena novotvorjenk; Štekauer loči pet ravni pomenskih sestavin, pri čemer različne ravni predstavljajo različno mero posplošitve oziroma specifičnosti: 1. najbolj splošne konceptualne kategorije: snov, dejanje, lastnost, okoliščina; 2. klasifikacijski oziroma uvrstitveni semi; 3. identifikacijski semi; 4. prototipski semi; 5. idiosinkratični oziroma značilnostni semi. V nadaljevanju opiše sam potek procesa pomenske interpretacije in ga naveže na prej omenjenih pet onomazioloških tipov. Tako naj bi bile po Štekauerju tvorjenke prvega, drugega in četrtega onomaziološkega tipa lažje razvozljive kot tvorjenke tretjega in petega tipa. Zlasti slednji je pri interpretaciji močno odvisen tudi od razgledanosti in izkušenj jezikovnih uporabnikov. Sledi seznam najpomembnejših pravil onomaziološke zgradbe, ki seveda veljajo za angleške tvorjenke, ter komentarji o odnosu med napovedljivostjo in produktivnostjo tvorjenk ter napovedljivostjo in tipičnostjo (v povezavi s prototipskostjo). Tretje poglavje se zaključi z opisom formule izračunavanja napovedljivosti tvorjenke (*predictability rate*) ter z uvajanjem formule popravljene napovedljivosti tvorjenke (*objectified predictability rate*), pri kateri upošteva tudi dejstvo, kako »konkurenčne« so druga drugi posamezne pomenske interpretacije neke tvorjenke. Na koncu poglavja avtor našteje še sedem hipotez, katerih veljavnost preveri s poskusi, opisanimi v četrtem poglavju.

Avtor je izpeljal štiri različne poskuse. V prvem in drugem je vprašalnike izpolnjevalo dvajset domačih govorcev angleščine in dvajset govorcev, ki jim je bila angleščina tuji jezik, a so vsi študentje anglistike na Slovaškem. Na vprašalniku je bilo deset potencialnih (a neobstoječih oz. neinstitucionaliziranih) angleških tvorjenk, sodelujoči pa so jim morali v neomejenem času pripisati čim več možnih pomenov ter označiti s točkami od 1 do 10, kateri od teh se jim zdi najbolj primeren in kateri najmanj. Dobljene rezultate je avtor primerjal še s kontrolno skupino 25 poljskih študentov anglistike, ki so morali v omejenem času napisati le en sam, najprimernejši pomen neke novotvorjenke. Pri tretjem eksperimentu je sodelovalo 90 domačih govorcev angleščine, pri četrtem pa 50 domačih govorcev angleščine. S tretjim poskusom je avtor želel preskusiti, kako struktura tvorjenke, torej onomaziološki tip tvorjenke, vpliva na napovedljivost njenega pomena (izračunano s formulo za popravljeno napovedljivost tvorjenke). Zopet je sodelovala tudi kontrolna skupina poljskih študentov. Četrti poskus je bil najbolj nenavaden, saj je vseboval deset tvorjenk, ki so bile narejene v nasprotju z veljavnimi načeli produktivnega besedotvorja in torej v angleščini sploh niso mogoče; pri tem poskusu je Štekauer skušal ugotoviti, kakšne povezave obstajajo med pomensko napovedljivostjo in produktivnostjo.

V zadnjem, petem poglavju avtor v 15 točkah povzame zaključke, do katerih je prišel s svojimi eksperimenti, ter ugotavlja, v kolikšni meri mu je uspelo potrditi sedem hipotez s konca tretjega poglavja. Zlasti zanimivo se zdi spoznanje, da pri prepoznavanju pomena neke potencialne novotvorjenke ni bistvenih razlik med domačimi in tujimi govorci angleščine. Tej Štekauerjevi trditvi navkljub je iz gradiva, ki ga navaja v sklopu eksperimentov, razvidno, da so domači

govorci angleščine pri novih tvorjenkah praviloma navedli manj možnih interpretacij pomena kot tuji govorci angleščine (očitno so torej v domačem jeziku prisotne nekakšne sistemske »zavore«, ki vplivajo na tvorbo novih besed in ki se jih tuji govorci ne zavedajo oziroma ne morejo zavedati). Nasploh se pri takšnih poskusih lahko pojavlja dvom, v kolikšni meri informanti (ne glede na to, ali so domači ali tuji govorci nekega jezika) »resno« izpolnjujejo takšne vprašalnike in kako smiselno je njihovemu »uganjevanju« možnih pomenov pripisovati določeno vrednost. Očitno so slovaški študentje anglistike pri prvih dveh poskusih pustili domišljiji precej prosto pot, saj so nekatere interpretacije milo rečeno nenavadne, ali pa so napisali karkoli, da le na vprašalniku niso pustili prostora za odgovor praznega. Dejstvo pa je, da so bila mnenja o najprimernejšem, torej središčnem pomenu potencialne tvorjenke dokaj poenotena pri vseh skupinah sodelujočih.

Vsiljuje se tudi vprašanje, v kolikšni meri je vztrajanje na prepoznavanju pomena brez sobesedila relevantno zunaj strogo teoretično-jezikoslovnih okvirjev. Res je, da se vsi srečujemo z besedami, ki jih ne poznamo, vendar je pri običajni jezikovni rabi praktično vedno pri roki sobesedilo (tudi, na primer, pri neznani besedi, ki se pojavi izolirano v naslovu knjige ali časopisnega članka). Štekauerjeva odločitev, da v svojo besedotvorno shemo vključi tudi zunajjezikovno stvarnost in jezikovno skupnost, je nadvse hvalevredna. Oba dejavnika odločilno pripomoreta najprej k sami tvorbi besed, kasneje pa seveda tudi k prepoznavanju pravilnega pomena novotvorjenke. Ob tej razširjeni shemi avtor vseeno vztraja pri prepričanju, da so takšne tvorjenke brez sobesedila in del *langue*. Menim, da je takšno pojmovanje *langue* izjemno široko in nehote se mi ob tem vsiljuje vprašanje, ali ni s pritegnitvijo zunajjezikovne stvarnosti in znanja, ki ga prispeva jezikovna skupnost, nova potencialna tvorjenka že vpeta v nekakšen »kontekst«, ki ga tukaj ni nujno pojmovati izključno besedilno.

Pohvaliti velja tudi avtorjevo doslednost pri pisanju. Pri zgradbi svojega lastnega modela prav zgledno upošteva zabrisanost jeziko(slo)vnih meja. Zelo zanimiv je tudi njegov opis petih onomazioloških tipov, kjer prekine z dosedanjo besedotvorno tradicijo osnovne delitve angleških tvorjenk na zloženke, izpeljanke in konvertirane besede. Gledano z vidika pomenske napovedljivosti je takšna shema upravičena. Tako je tudi upravičeno, čeprav nenavadno, da v določenih primerih pripiše večji pomen obrazilu in ne podstavi, saj naj bi obrazilo v večji meri vplivalo na interpretacijo pomena same tvorjenke.

Štekauerjeva monografija je v prvi vrsti namenjena prepoznavanju pomenov novih tvorjenk v angleščini. Vendar se v delu pojavi tudi nekaj zanimivih paralel iz slovaščine in češčine, zlasti v zvezi s konverzijo. Ta besedotvorni proces je v angleščini izjemno produktiven in zlasti glede pomenske napovedljivosti (vsaj za tuje govorce) precej zahrbten. V slovanskih jezikih je konverzije očitno precej manj, zato so Štekauerjevi komentarji, namenjeni konverziji v slovaščini, vsaj deloma uporabni tudi za slovenščino. Ker je konverzija v angleščini tako močno prisotna, jo avtor podrobno obdela in ji tudi nameni svoj razdelek v besedotvorni shemi (peti onomaziološki tip). Ravno zato se porajajo dvomi, ali bi bila Štekauerjeva besedotvorna shema enako uporabna tudi za besedotvorne procese v drugih jezikih. Menim, da bi Štekauerjevo delo še pridobilo na vrednosti, če bi bolj upošteval primerjave z drugimi jeziki, vendar bi to preseglo okvire, ki si jih je zastavil avtor.

Pavolu Štekauerju je z *Meaning Predictability in Word Formation* vsekakor uspelo napisati zelo berljivo delo, ki bi utegnilo postati ena temeljnih monografij s področja besedotvorja in pomenske predvidljivosti. Knjiga je v ožjem izboru za nagrado ESSE Book Award, ki jo bo Evropsko združenje za angleške študije podelilo na letošnji londonski konferenci.

Eva Sicherl
Filozofska fakulteta v Ljubljani